

ZAGADNIENIE PRAWNE

W sprawie o zapłatę na skutek zażalenia pozwanej na postanowienie Sądu Rejonowego z dnia 12 sierpnia 2015 r.

Czy wynagrodzenie radcy prawnego ustanowionego z urzędu, zasądzone na rzecz strony reprezentowanej przez tego pełnomocnika od strony przeciwnej, podlega podwyższeniu o podatek od towarów i usług (VAT)?

Uzasadnienie

Postanowieniem z dnia 12 sierpnia 2015 r. Sąd Rejonowy w T. oddalił wniosek pozwanej zastępowanej przez radcę prawnego z urzędu o uzupełnienie postanowienia o kosztach procesu, zawartego w wyroku z dnia 3 sierpnia 2015 r., poprzez podwyższenie zasądzonej na jej rzecz kwoty 600 zł o stawkę podatku VAT. Podstawą tego orzeczenia były następujące rozważania Sądu I instancji: pozwana, zastępowana przez pełnomocnika z urzędu, wygrała proces, a w tej sytuacji koszty procesu zostały zasądzone na jej rzecz od przeciwnika procesowego; dopiero bowiem w razie wykazania bezskuteczności egzekucji pełnomocnik z urzędu może zwrócić się do sądu o przyznanie tych kosztów zgodnie z § 17 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z 28 września 2002 r. w sprawie opłat za czynności radców prawnych oraz ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów pomocy prawnej udzielonej przez radcę prawnego ustanowionego z urzędu (t.j. Dz.U. z 2013 r. poz. 490 ze zm.). Natomiast przed stwierdzeniem bezskuteczności egzekucji wynagrodzenie należne pełnomocnikowi z urzędu strony wygrywającej, pod względem procesowym należy traktować analogicznie jak wynagrodzenie pełnomocnika z wyboru, a więc jako element kosztów procesu (art. 98 § 1 i 3 k.p.c. w zw. z art. 99 k.p.c.) ze wszelkimi tego konsekwencjami, w tym także możliwością

zasądzenia opłaty do wysokości sześciokrotności stawki minimalnej (§ 2 ust. 1 i 2 rozporządzenia). Na etapie zasądzenia tych kosztów od przeciwnika nie obowiązuje bowiem przewidziane w § 15 pkt 1 rozporządzenia ograniczenie wynagrodzenia radcowskiego do 150 % stawki minimalnej. Ograniczenie to dotyczy jedynie przyznania wynagrodzenia wprost z sum budżetowych bądź przyznania ich w razie bezskuteczności egzekucji od przeciwnika procesowego w trybie § 17 rozporządzenia. Z tych względów według Sądu Rejonowego hipoteza § 2 ust. 3 rozporządzenia nie obejmuje przypadków zasądzenia wynagrodzenia na rzecz strony reprezentowanej przez radcę prawnego działającego z urzędu bezpośrednio od strony przeciwnej. Odmienna wykładnia byłaby nie do pogodzenia z zasadą, iż wynagrodzenie zasądzone od przeciwnika nie podlega ograniczeniu z § 15 pkt 1 rozporządzenia, gdyż w razie zasądzenia wynagrodzenia równego sześciokrotnej, stawce, nie byłoby już możliwe podwyższenie go o podatek od towarów i usług bez naruszenia § 2 ust. 2 rozporządzenia. Rozwiązanie takie zdaniem Sądu Rejonowego jest korzystne dla pełnomocnika z urzędu, który reprezentował stronę wygrywającą proces, gdyż umożliwia mu uzyskanie wynagrodzenia sięgającego 6-krotności stawki minimalnej, a więc kilkakrotnie wyższego, niż to które może zostać wypłacone bezpośrednio ze Skarbu Państwa (150 % stawki minimalnej, powiększone o podatek od towarów i usług).

Pozwana złożyła zażalenie na to postanowienie, zarzucając naruszenie prawa materialnego przez niewłaściwą wykładnię tj. § 2 ust. 3 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 września 2002 r. w sprawie opłat za czynności radców prawnych oraz ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów pomocy prawnej udzielonej przez radcę prawnego ustanowionego z urzędu, przez nieprawidłowe przyjęcie, że jego hipoteza nie obejmuje wynagrodzenia na rzecz strony reprezentowanej przez radcę prawnego działającego z urzędu bezpośrednio od strony przeciwnej, a w konsekwencji błędne przyjęcie, że nie zachodzą przesłanki do uzupełnienia wyroku na podstawie art. 351 k.p.c. Wniosła o zmianę zaskarżonego orzeczenia przez uzupełnienie wyroku w zakresie kosztów o wartość podatku VAT.

Sąd Okręgowy zważył, co następuje.

Przy rozpoznawaniu zażalenia powstało zagadnienie prawne budzące poważne wątpliwości, przedstawione w sentencji niniejszego postanowienia, a

sprowadzające się do rozstrzygnięcia zakresu zastosowania § 2 ust. 3 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 września 2002 r. w sprawie opłat za czynności radców prawnych oraz ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów pomocy prawnej udzielonej przez radcę prawnego ustanowionego z urzędu (t.j. Dz.U. z 2013 r. poz. 490 ze zm., dalej powoływanego jako rozporządzenie). Zgodnie z tą regulacją *w sprawach, w których strona korzysta z pomocy prawnej udzielonej przez radcę prawnego ustanowionego z urzędu, opłaty, o których mowa w ust. 1, sąd podwyższa o stawkę podatku od towarów i usług przewidzianą dla tego rodzaju czynności w przepisach o podatku od towarów i usług, obowiązującą w dniu orzekania o tych opłatach*. W ocenie Sądu Okręgowego przy jej interpretacji konieczne wydaje się rozróżnienie sytuacji, w której koszty procesu (a dokładnie wynagrodzenie pełnomocnika z urzędu strony wygrywającej) zasądzone są od przeciwnika oraz sytuacji, w której koszty te pokrywa, w razie bezskuteczności egzekucji w trybie art. 122 § 1 k.p.c., Skarb Państwa. Jednolite traktowanie obu tych przypadków procesowych może bowiem prowadzić do nielogicznych rezultatów i niespójności reguł rządzących orzekaniem w przedmiocie kosztów procesu.

Nie ma wątpliwości co do tego, że koszty procesu stanowiące wynagrodzenie pełnomocnika ustanowionego z urzędu dla strony, która wygrała proces, sąd zasądza na rzecz tej strony od jej przeciwnika, co potwierdza brzmienie art. 122 § 1 k.p.c. Dopiero w razie wykazania bezskuteczności egzekucji pełnomocnik ten może zwrócić się do sądu o przyznanie tych kosztów zgodnie z § 17 rozporządzenia. Dopuszczalna jest zatem interpretacja, że dopóki wynagrodzenie pełnomocnika stanowi element kosztów procesu, a więc przed stwierdzeniem bezskuteczności egzekucji, jego granice określa § 2 ust. 2 rozporządzenia (od jednokrotności do sześciokrotności stawki minimalnej). Taki pogląd jest prezentowany w literaturze przedmiotu (A.Partyk, T.Partyk, *Komentarz do rozporządzenia w sprawie opłat za czynności radców prawnych oraz ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów pomocy prawnej udzielonej przez radcę prawnego ustanowionego z urzędu*, Lex). W opinii Sądu Okręgowego pogląd ten jest trafny i nie powinien wzbudzać kontrowersji. Nadmienić jednak trzeba, że w praktyce orzeczniczej spotkać się można z takimi poglądami, że również w przypadku zasądzenia kosztów procesu na rzecz strony reprezentowanej przez pełnomocnika działającego z urzędu są one ograniczone do 150 % stawki minimalnej.

Na marginesie Sąd Okręgowy zauważa także istnienie jeszcze innej, powszechnie występującej, całkowicie niezgodnej z przepisami praktyki orzeczniczej polegającej na przyznawaniu pełnomocnikowi wynagrodzenia od Skarbu Państwa powiększonego o podatek VAT, z pominięciem reguł rządzących rozstrzygnięciem o kosztach procesu (w szczególności art.98 §1 k.p.c.), przy jednoczesnym obciążeniu przegrywającego proces przeciwnika strony zastępowanej przez pełnomocnika z urzędu obowiązkiem zwrotu wypłaconej kwoty, w ramach ściągnięcia kosztów sądowych (art. 113 ust. 1 u.k.s.c.). Tego typu rozstrzygnięcia eliminują co prawda potrzebę rozważania problemu postawionego w pytaniu prawnym, ale w opinii Sadu Okręgowego nie znajdują one żadnego oparcia normatywnego.

W orzecznictwie przyjęto, iż wyegzekwowanie przez adwokata ustanowionego z urzędu w całości należnych mu kosztów nieopłaconej pomocy prawnej z kosztów procesu zasądzonych od strony przeciwnej skutkuje zaspokojeniem jego roszczenia w stosunku do Skarbu Państwa (por. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 18 maja 2011 r. III CZ 25/11 LEX nr 864008). Skutkiem tego nie zachodzi potrzeba składania ani wniosku o przyznanie takich kosztów od Skarbu Państwa, ani oświadczenia, że nie zostały one uiszczone w całości, ani w części. Natomiast potrzeba taka zachodzi wówczas, gdy egzekucja przez adwokata należnych mu kosztów od strony przeciwnej jest nieskuteczna, albo skuteczna jedynie w części. Wykazanie bezskuteczności egzekucji kosztów zasądzonych od przeciwnika procesowego zmienia natomiast ich charakter. Z chwilą zwrócenia się przez pełnomocnika do sądu o ich przyznanie stają się one należnością publicznoprawną. Zdaniem Sądu Okręgowego właściwy jest pogląd, iż dopiero z tą chwilą ich wysokość zostaje ograniczona, zgodnie z § 15 pkt 1 rozporządzenia, do 150% stawki minimalnej, co wynika wprost z treści § 17. Wydaje się, że dopiero w tym momencie nastąpić powinno podwyższenie przyznanego pełnomocnikowi wynagrodzenia o podatek od towarów i usług zgodnie z § 2 ust. 3.

Przyjęcie, że § 2 ust.3 rozporządzenia ma zastosowanie jeszcze przed tym etapem, pozostawałoby natomiast w kolizji z dopuszczalnością zasądzenia wynagrodzenia w wysokości od 1 do 6-krotności stawki od przeciwnika. Jest bowiem oczywiste, że w tym ostatnim wypadku, a więc przyznania 6-krotności stawki minimalnej, wynagrodzenie nie mogłoby już zostać podwyższone o podatek

od towarów i usług, ponieważ przekraczałoby wtedy maksymalną przewidzianą przez ustawodawcę wysokość wynagrodzenia (§ 2 ust. 2 rozporządzenia).

Jednocześnie nie budzi kontrowersji uchwała z dnia 25 stycznia 2007 r. III CZP 95/06 OSNC 2007/12/179 zgodnie, z którą podatek od towarów i usług (VAT) nie wchodzi w skład niezbędnych kosztów procesu strony reprezentowanej przez adwokata z wyboru (art. 98 § 3 k.p.c.). Pomimo tego, iż sentencja tejże uchwały dotyczy kosztów pełnomocnika z wyboru i co do zasady rozważania Sądu Najwyższego koncentrowały się wyłącznie na rozróżnieniu kosztów ponoszonych przez przeciwnika i Skarb Państwa to jak się wydaje stanowią one wsparcie dla tezy, iż również w przypadku rozstrzygnięcia o zwrocie kosztów procesu pomiędzy stronami, z których ta wygrywająca reprezentowana jest przez pełnomocnika z urzędu, nie wchodzi w grę powiększanie zasądzonej kwoty o podatek od towarów i usług. Wskazać też należy, iż w przytoczonej uchwale Sąd Najwyższy przeanalizował orzecznictwo dotyczące problematyki podatku od towarów i usług w kontekście zasądzenia zwrotu kosztów zastępstwa adwokackiego i radcowskiego i analiza tej judykatury pozwala stwierdzić, iż jak dotychczas problematyka wynikająca z przedstawionego w niniejszym postanowieniu pytania prawnego nie była przedmiotem wypowiedzi orzecznictwa Sądu Najwyższego.

Sąd Okręgowy zauważa jednocześnie, że, literalna wykładnia § 2 ust. 3 rozporządzenia może prowadzić do wniosku, że podwyższenie wynagrodzenia pełnomocnika z urzędu o stawkę podatku od towarów i usług następuje jednak w każdej sytuacji, w której źródłem umocowania pełnomocnika nie jest wybór strony tylko postanowienie sądu. Przyjęcie tej interpretacji oznaczałoby, że podwyższenie zasądzonych kosztów zastępstwa procesowego o podatek od towarów i usług powinno obejmować także przypadki zasądzenia ich od przeciwnika. Jak wspomniano to może powodować nierozwiązywalne problemy przypadku zasądzenia tego wynagrodzenia w maksymalnej wysokości.

Z tej przyczyny w ocenie Sądu Okręgowego istnieją poważne wątpliwości co do wykładni § 2 ust. 3 rozporządzenia. Jak się wydaje, zawarte w tym przepisie sformułowanie „w sprawach, w których strona korzysta z pomocy prawnej udzielonej przez radcę prawnego ustanowionego z urzędu” należałoby bowiem odnosić tylko do przypadków zasądzenia wynagrodzenia bezpośrednio na rzecz pełnomocnika wprost z sum budżetowych, a nie do kosztów procesu należnych w relacjach między stronami. Taka wykładnia z jednej strony pozwoliłaby pełnomocnikowi z urzędu,

który wygrał sprawę, na uzyskanie, w razie wystąpienia przesłanek z 109 § 2 k.p.c., od przeciwnika procesowego wynagrodzenia sięgającego 6-krotnej stawki minimalnej i wyegzekwowanie go w trybie art. 122 § 1 k.p.c. Z drugiej gwarantowałyby pełnomocnikowi wypłatę wynagrodzenia ze Skarbu Państwa w razie niewypłacalności strony przegrywającej.

Za tego typu wykładnią przemawia także spójność jeśli chodzi o podmioty uprawnione do zaskarżania postanowień sądu dotyczących kosztów zastępstwa procesowego. Pełnomocnik z urzędu ma prawo zaskarżyć niekorzystne dla siebie rozstrzygnięcie, w przedmiocie kosztów należnych od Skarbu Państwa, wyłącznie we własnym imieniu. W przypadku rozliczenia kosztów procesu między stronami ewentualne nieprawidłowości korygowane są w drodze zażalenia składanego w imieniu strony. Tymczasem uznanie, iż koszty nieopłaconej pomocy prawnej rozliczanej pomiędzy stronami powinny być powiększane o podatek VAT, co leży tylko i wyłącznie w osobistym interesie pełnomocnika z urzędu, skutkowało będzie tym, iż nieprawidłowości w tym zakresie wymagałyby będą wszczynania sporu prowadzonego w imieniu strony. To z kolei może prowadzić, w przypadku przegrania postępowania zażaleniowego, do obciążenia strony, a nie pełnomocnika kosztami tego postępowania.

Mając na uwadze opisane wątpliwości, jak również bardzo znaczący praktyczny wymiar problemu, Sąd Okręgowy na podstawie art. 390 § 1 zd. 1 k.p.c. w zw. z art. 397 § 2 zd. 1 k.p.c. postanowił przedstawić Sądowi Najwyższemu do rozstrzygnięcia następujące zagadnienie prawne: „Czy wynagrodzenie radcy prawnego ustanowionego z urzędu, zasądzone na rzecz strony reprezentowanej przez tego pełnomocnika od strony przeciwnej, podlega podwyższeniu o podatek od towarów i usług?”.